

Kasvattava ja kasvoton media

Lapsuuden tai nuoruuden liittäminen mediaan ajaa keskustelijat usein hetkeiseen maastoon, jossa erilaiset pelot ja toiveet vuorottelevat. Esimerkiksi niin sanottujen moraalisten paniikkien yhteydessä ihmistaimet nähdään hauraiksi versoiksi, jotka eivät omin voimin pysty vastustamaan median manipuloivaa voimaa. Media itse (sic!) nostaa hälyn jonkin mediailmion oletetusta vaikutuksesta lasten käyttäytymiseen. Uutiskynnyksen ylittäviä, moraalisesti tuomittavia tekoja, toimintamalleja, asioita ja pahaa yleensä on projisoitu milloin sarjakuviin, televisioon, videoon ja nyttemmin tietoverkkoihin. Paniikit kiehtyvät usein ”mediaväkivalaksi” kutsuttuun ilmiöön, kuten James Bulgerin tapauksessa, ja seksuaalisuuteen liittyviin mediakuviin, kuten muun muassa internetin kohdalla.

Viimeistään kulttuurintutkimuksen myötä media on kuitenkin nähty yhä useammin myönteiseksi voimavaraksi, jonka avulla ihmiset voivat oppia, viihtyä, päteä ja harjoittaa tervettä itserefleksiivisyyttä. Tämän tyyppiset käsitykset kytkeytyvät myös viime vuosina ihmistieteissä korostuneeseen kysymykseen identiteettien rakentumisesta. Jotkut painottavat niin sanotun vaihtoehtomedian merkitystä, kuten Douglas Kellner vastikään suomennetussa kirjassaan *Mediakulttuuri* (1998). Kellnerin mukaan alistetut ihmisryhmät voivat saada vaihtoehtoisella mediakäytöllä oman äänensä julkisuuteen.

Käsillä olevan numeron teemaksi valittu *mediakasvatus* elää edellä kuvatun kaltaisessa ristiriitaisessa maaperässä. Pelkojen ja utopioiden ristipainetta lisäävät aikamme nopeat kulttuuriset muutokset, joissa media on lähes poikkeuksetta enemmän tai vähemmän osallisena. David Buckingham kuvaa artikkelissaan ”Muuttuvat lapsuudet, muuttuva media” juuri näitä päällekkäviä murroksia. Toisaalta lapsuus on ratkaisevasti muuttunut esimerkiksi perherakenteiden, markkinoiden ja lasten yhteiskunnallisen aseman suhteen. Toisaalta lasten kohtaaman median institutionaalisissa, tuotannollisissa ja erityisesti vastaanottoon liittyvissä ulottuvuuksissa on tapahtunut ratkaisevia muutoksia etenkin digitaalitekniologian leviämisen myötä.

Sähköiset mediat (tv, video) ja niin sanotut uusmediat (tietoverkot, multimedia, virtuaalitodellisuudet) ovatkin anastaneet leijonan osan mediakasvattajien huomiosta. Tämä on siinä mielessä ymmärrettävää, että niiden suosio, houkuttelevuus ja vaikuttavuus on lasten ja nuorten elämässä tänä päivänä omaa luokkaansa. Silti on ilo huomata, että myös printtimedia kiinnostaa edelleen kasvattajia, kuten Mari Hankalan katsaus sanomalehtien käytöstä kouluopetuksessa osoittaa. Sähköisen ja painetun median välinen suhde siihen liittyvine pelkoineen ja uto-

pioineen on ollut viime vuosina pinnalla myös lasten ja nuorten luku- tai lukemisen taitoon liittyvän väittelyn yhteydessä.

Tänä päivänä media täyttää elämämme lähes ympäri vuorokauden. Puhutaan arjen mediatisoitumisesta. Mediakasvatuksen kannalta arjesta on tullut yhä enemmän merkityksellinen ja koulun tai muiden kasvatukseen liittyvien instituutioiden merkitys on vähentynyt. Vapaa-ajan mediakäytöstä on muodostunut alati tärkeämpi tiedon, käsitysten, fantasioiden ja ideologioiden tuottamisen muoto. Kriittinen mediapedagogiikka pureutuu juuri tähän arjen ja oppimisen tai kasvamisen väliseen suhteeseen. Kuten Juha Suoranta toteaa artikkelissaan, kriittisen pedagogiikan näkökulmasta kasvatuksen ja kulttuurin käsitteet lähestyvät toisiinsa. Hän kiteyttää, että tässä lähestymistavassa ”mediakasvatus on mediakulttuurin tulkintaa”.

Kriittisen pedagogiikan nostaminen myös suomalaiseen keskusteluun tuo terveellisiä äänenpainoja eettisistä kannanotoista, joita Paulo Freire esitti jo kolmenkymmentä vuotta sitten kirjoittaessaan ”sorrettujen pedagogiikasta”. Näissä näkemyksissä mediakasvatus kattaa paitsi yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja jopa globaalisten epäkohtien tiedostamisen myös käytännöllisen ulottuvuuden. Kriittinen pedagogiikka kannustaa jäsentämään mediatisoitunutta arkea eettisten kysymysten perusteella. Tällainen arkikokemuksista kumpuava ”kasvatus” ei ole sidottu ikävaiheisiin, vaan se on elinikäinen tapahtuma. Arkista viihtymiseen mutta samalla eettisiin valintoihin perustuvaa mediakasvatusta tapahtuu niin kauan kun ihminen elää mediakulttuurissa, jäsentää maailmaansa ja itseään mediatisoituneen todellisuuden kautta.

Yksi mediakasvatuksen ristiriitaista tilannetta lisäävä tekijä on kuitenkin se, että siihen sisältyy vahvasti ohjelmallisuus ja pragmaattisuus: se ei ole pelkkää teoriaa tai eettisiä pohdintoja. Mediakasvatus on kirjattu osaksi myös suomalaisia opetussuunnitelmia ja sillä on nykyään roolinsa opettajien koulutuksessa. David Buckingham ja Julian Sefton-Green toteavat kirjassaan *Cultural Studies Goes to School* (1994, 6): ”Niin kutsutun ’kriittisen pedagogiikan’ tavoin mediakasvatukseen sisältyy usein annos utopistista retoriikkaa, joka on mahdollista ainoastaan niille, jotka jättäytyvät koulujen ja luokkahuoneiden sotkuisen todellisuuden ulkopuolelle.” Vastaavat kysymykset mediakasvatuksen, luokkahuonekäytäntöjen ja etiikan suhteista nousevat esille myös tähän numeroon suomennetussa David Trendin artikkelissa ”Kansallisuus, pedagogia ja media”.

Pragmaattinen ulottuvuus lisää paineita mediakasvatuksen käsitteiden, tavoitteiden ja toteutusmahdollisuuksien jäsentämiseen ja kehittämiseen käytännön opetustilanteisiin soveltuviksi. Tässä työssä tarvitaan mediakasvatuksen eri osalueiden välistä yhteistyötä ja integraatiota. Esimerkiksi osa tutkimuksesta ja koulutuksesta korostaa mediateknologian, kuten uusien telemaattisten verkkomediodien, tuottamia mahdollisuuksia uudenslaisiin oppimisympäristöihin ja -koke-

muksiin. Toiset taas painottavat mediasisältöjen tarkastelua ja kriittisen medialukutaidon merkitystä. Tällaiset ulottuvuudet eivät suinkaan ole toistensa vihollisia; niiden tulisi täydentää toisiaan.

Uusiin medioihin liittyy usein "hopen" ja pelkojen ambivalenssi, joka saattaa estää hedelmällistä vuoropuhelua teknologiaa painottavien ja sitä kritikoivien tahojen välillä. Yksi yritys ratkaista tämä taidon ja tiedon, mediakäytön ja -ymmärryksen välinen kuilu kiteytyy "mediakompetenssin" käsitteessä. On hyvä kysyä: kuka määrittelee tämän kompetenssin, ja kenellä on pääsy tai mahdollisuus siihen? Esimerkiksi eriarvoisuutta syntyy yksinkertaisesti siitä syystä, että ihmisillä on erilaiset mahdollisuudet päästä kosketuksiin (uuden) mediateknologian kanssa. Lapset ja nuoret ovat keskimäärin vanhempiaan enemmän sinuja kulloistenkin uusien medioiden kanssa, koska he varttuvat niiden mukana. Herääkin kysymys, minkälaisia pelkoja esimerkiksi vanhemmilla opetus- ja kasvatustyön tekijöillä on uusia medioita kohtaan – etenkin jos heidän oppilaidensa kyvyt toimia uusissa mediaympäristöissä ovat heitä huomattavasti kehittyneemmät. Kuinka resurseja riittää mediakasvatukseen ottamiseen huomioon jatko- ja täydennyskoulutuksessa, kun säästöleikkuri höylää opettajille lomautuksia jo perusasteellakin?

•••

Mediakasvatus on muodissa. Tästä kertovat suhteellisen tuoreet aiheeseen liittyvät oppituolit suomalaisessa yliopistojärjestelmässä, mediakasvatuksen lisääntyvä näkyvyys viestintään ja kasvatukseen liittyvissä oppiaineissa, sen saama huomio erilaisissa konferensseissa ja seminaareissa sekä lehtien ja julkaisujen mediakasvatukseen liittyvät teemanumerot, niin kuin käsissäsi oleva *Tiedotustutkimus* 1/1998. Kuten edellä sanotusta on ilmennyt, mediakasvatus on kuitenkin jonkinlaisessa käymistilassa. Tällainen tila on varmasti hedelmällinen kehityksen kannalta. Silti tämänkin numeron toimittamisen yhteydessä on käynyt selväksi, että jo mediakasvatukseen liittyvien peruskäsitteiden (viestintäkasvatus, mediakasvatus, ilmaisukasvatus, virtuaalipedagogiikka, kriittinen medialukutaito, mediakompetenssi jne.) sisältöihin ja niiden välisiin suhteisiin liittyy paljon epäselvyyttä, puhumattakaan niiden soveltamisesta käytäntöön. Toivotaan, että tekeillä olevat tutkimukset ja tapahtuva kehitys tuovat jonkinasteista selkeyttä mediakasvatuksen kentälle. Onnistuessaan mediakasvatus voi auttaa antamaan hahmottomalta ja hallitsemattomalta näyttävälle medialle kasvot, joiden kanssa on helpompi kommunikoida.